
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Càmara Camacho, Natàlia; Fons, Virgínia, dir. Dos mons que es troben : racisme, prejudicis, estereotips i discriminació vers les persones migrades. 2018. 32 pag. (821 Grau en Antropologia Social i Cultural)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/202485>

under the terms of the  license

Dos mons que es troben

Racisme, prejudicis, estereotips i discriminació vers persones migrades

Treball de Final de Grau en Antropologia Social i Cultural

Autora: Natàlia Càmara Camacho – nat.natalia55@gmail.com

Tutora: Virginia Fons Renaudón



Índex

Dades generals	3
Tema i objectius	4
Marc Teòric	5
Dos mons que es troben	5
La noció d'interculturalitat	6
Els estudis sobre racisme, prejudicis, estereotips i discriminació.	8
Hipòtesi	13
Context Sociocultural	15
Disseny	20
Anàlisi Etnogràfica	22
Conclusions Etnogràfiques	31
Continuïtat del projecte	35
Valoració de la seqüència	37
Bibliografia	38
Webgrafia	40

Dades generals

TÍTOL

Dos mons que es troben: racisme, prejudicis, estereotips i discriminació vers les persones migrades.

AUTORA

Natàlia Càmara Camacho

Nat.natalia55@gmail.com

Estudiant de quart curs del Grau en Antropologia Social i Cultural. Universitat Autònoma de Barcelona.

ABSTRACT

L'auge dels moviments migratoris és una de les característiques de l'actual context de globalització, convertint les societats occidentals en espais multiculturals. Ens relacionem de la mateixa manera cap a tots els grups humans que conformen la nostra societat? Nombrosos estudis analitzen els estereotips, prejudicis, actituds racistes i discriminacions vers les persones migrades. Aquest treball pretén fer una aproximació teòrica a les diferents aportacions realitzades des de les ciències socials, concretament des de l'Antropologia Social i Cultural, per tal d'esbrinar quins són els motius pels quals es produeixen les expressions racistes i la discriminació a nivell col·lectiu cap a les persones migrades, d'on sorgeixen i a què responen. Posaré com exemple, el cas etnogràfic del curs d'alfabetització de català per a persones migrades a Igualada (Barcelona) que ofereix l'Ajuntament de la ciutat i el Servei Comarcal de Català partint de la idea que l'ensenyament del català és una eina d'integració social proposada per la Generalitat de Catalunya.

Paraules Clau: racisme, actituds discriminatòries, estereotips, interculturalitat, migració, curs alfabetització.

Tema i objectius

Aquest treball pretén aprofundir en els motius, les formes i les conseqüències de les actituds discriminatòries i racistes cap a les persones migrades que es produeixen actualment a la *nostra societat* i a Occident.

La realització del treball de camp en base a l'observació participant ha estat realitzada en un curs d'alfabetització de català per a persones migrades a Igualada (Barcelona). Com ja s'entreveu en el seu nom, el curs té com a objectiu nodrir de les nocions bàsiques del català a persones migrades per tal que l'aprenguin, entenent l'aprenentatge del català com a una eina per a la seva integració social.

El curs s'ofereix per part de la institució pública i s'imparteix per part d'una professora, historiadora de formació, ajudada per voluntariat que per tal de fer-ho tant sols ha de comprometre's a nivell assistencial. És important assenyalar que l'observació va centrar-se molt especialment en la professora, el voluntariat i el personal administratiu, que reproduïen actituds estereotipades racistes i discriminatòries vers l'alumnat.

[Objectiu principal]

- Investigar els estereotips, prejudicis, actituds racistes i discriminacions vers les persones migrades a la nostra societat.

[Objectius específics]

- Conèixer les diferents causes i conseqüències de les actituds racistes i discriminatòries cap a les persones migrades en la societat occidental.
- Analitzar les nocions discriminatòries, racistes i estereotipades respecte a les persones migrades.
- Recopilar les metodologies docents utilitzades en els cursos d'alfabetització.
- Conèixer com es produeix la problematització social del fet de migrar, convertint-ho així en un suposat problema per a la societat occidental.
- Aprofundir en les principals aportacions sobre què es produeix quan es troben dues realitats culturals completament diferents en un mateix espai geogràfic.
- Estudiar la noció d'interculturalitat pròpia del nostre context.

Marc teòric

DOS MONS QUE ES TROBEN

Per tal d'entendre la metàfora dels dos mons que es troben cal tenir en compte la crítica que realitza Chinua Achebe (1975) a la coneguda novel·la de Joseph Conrad *el Cor de les Tenebres* de 1899. Achebe considera que aquesta novel·la, ambientada al voltant del riu Congo i que narra el viatge del capità Marlow a la recerca del senyor Kurtz, agent comercial de marfil refugiat en un poblat enmig de la selva, tracta de la imatge hegemònica Occidental respecte Àfrica: l'antítesi d'Europa, de la civilització i de la intel·ligència (Achebe, 1975). En *el Cor de les Tenebres* es produeix el trobament de dos mons, els colons i els colonitzats, els que –segons Occident– serien els civilitzats i els primitius. Achebe assegura que Occident pateix una profunda ansietat respecte la precarietat de la seva civilització i que, per tal de recuperar la seva confiança, ha de comparar-se amb Àfrica per tal de donar sentit a la seva idea de “progrés” i confiança (Achebe, 1975).

Tzvetan Todorov també utilitza la metàfora dels dos mons a la seva obra *La Conquesta de Amèrica* (2007) on reflexiona respecte les expressions clàssiques de l'Altre. Conclou que el descobriment del Jo és possible només a partir del descobriment de l'Altre, i més encara, a través del desxiframent dels vincles entre un i altre: del Nosaltres (Todorov, 2007: 241).

Aquests mons que es troben estan fortament travessats per la idea d'evolució i progrés que regna en la societat occidental. Fins a finals dels anys setanta, l'eix de les discussions sobre Àfrica, Àsia i Llatinoamèrica era la naturalesa del desenvolupament, proposant un enfocament de les anomenades necessitats bàsiques humanes (Escobar, 1996: 21). Per altra banda, existia una crítica a un determinat enfocament capitalista del desenvolupament i proposar-ne modificacions, però el mateix concepte de desenvolupament i la seva necessitat no podien posar-se en dubte. De fet, semblava impossible qualificar la realitat social en altres termes (Escobar, 1996: 22). Aquesta idea de desenvolupament, compartida tant per la societat occidental com pels diferents governs que la regeixen, ha causat el disseny i l'execució d'ambiciosos plans de desenvolupament per la seva part, institucions que han dut a terme per igual programes de desenvolupament en ciutats i camps, experts de tot tipus estudiant el “subdesenvolupament” i produint teories *ad nauseam* (Escobar, 1996: 22).

Les conseqüències respecte l'hegemonització d'aquesta idea de desenvolupament a Occident han alimentat una manera de concebre la vida social com a problema tècnic, com a objecte de conducció racional que s'havia de confiar a un grup de persones professionals, que en comptes de veure el canvi com a un procés basat en la interpretació de la tradició històrica i cultural de cada societat, van buscar dissenyar mecanismes i procediments que permetessin l'ajustament de les societats a un model preexistent, encarnat en l'estructura i les funcions de la modernitat (Escobar, 1996: 108).

LA NOCIÓ D'INTERCULTURALITAT

Per tal d'introduir teòricament la interculturalitat utilitzarem l'afirmació radical que elaboren Emilio Lucio-Villegas Ramos i Carmen Ochoa Palomo (2001) en el seu article de la Universitat de Sevilla titulat "Nosotros y nuestra visión de los otros: la interculturalidad y el desarrollo divergente": el contacte amb els *altres* és el descobriment de nosaltres mateixos. Només ens descobrim a nosaltres quan som capaços de reconèixer-nos en l'Altre. El descobriment de l'Altre com a persona individual o com a col·lectiu que implica un univers simbòlic estrany, ens enfronta als nostres propis codis, a la nostra pròpia cultura, que no és –tal com planteja Evans-Pritchard– tant racional com sembla. Les nostres raons amaguen motius, interessos i irracionalitats; potser la universalitat de determinats valors que vivim i sentim com a universals no siguin sinó mecanismes defensius construïts per no haver de qüestionar les seguretats i les racionalitats que ens han conduït a la nostra actual posició social i cultural relacionada amb la noció de "progrés" gestada ja en el segle XIX.

És, en part, per aquesta idea de desenvolupament occidental i per les bases en les que construïm l'alteritat, que la figura de "l'immigrant" hi juga un paper central, en tant que ell és analitzat com a problema conseqüent de la migració, i per tal que deixi de ser-ho els governs i institucions desenvolupen nombroses polítiques anomenades "interculturals" en diferents àmbits (Mateos Cortés, 2010: 12).

Hi ha diferents propostes per situar els orígens del concepte interculturalitat a Europa: n'hi ha que assenyalen que apareix als anys 60 en tant que el Consell Europeu va aprovar la primera recomanació relacionada amb la immigració amb propostes educatives interculturals; i n'hi ha que asseguren que apareix als 70 (López, 2009: 30) i es vincula a activitats com l'escolarització de nens migrants.

Molts organismes com la UNESCO, la UNICEF, l'Organització dels Estats Americans (OEA), les agències europees de cooperació i el Banc Mundial juguen un paper predominant en l'oficialització de la interculturalitat, a través d'activitats, finançament destinat a programes i projectes, etc. Els treballs d'Edward T. Hall marquen el començament dels estudis interculturals, al publicar el llibre *The Silent Way* l'any 1959. Tant el camp d'estudi de la comunicació intercultural com els estudis interculturals estan lligats a un procés històric, la Segona Guerra Mundial i la creació de l'Organització de les Nacions Unides (ONU) l'any 1945 (Mateo Cortés, 2010: 10). Així doncs, tal i com s'intenta fer en aquest treball, els governs i institucions públiques occidentals tenen molt a veure amb el concepte interculturalitat de formes diverses.

La interculturalitat ha de ser una eina que ens possibiliti conèixer-nos millor. Només a partir de l'auto-reflexió es podrà generar un coneixement emancipatori encaminat cap a una racionalitat basada en el consens, no en la por (Ramos, et al. 1999). La qüestió és intentar formar persones capaces d'estar convençudes que no es pot concebre una cultura sense cap relació amb les altres cultures (Todorov, 1986).

ELS ESTUDIS SOBRE RACISME, PREJUDICIS, ESTEREOTIPS I DISCRIMINACIÓ

L'estudi de les problemàtiques socials és un dels camps més importants de les ciències socials, en especial de la sociologia i l'antropologia social i cultural. Segons López-Aranguren (2005) existeixen sis enfocaments respecte l'estudi dels problemes socials: l'enfocament de la patologia social, l'enfocament de la desorganització social, l'enfocament de l'etiquetatge, l'enfocament crític, l'enfocament de la construcció social dels problemes socials i l'enfocament del construccionisme crític.

Fent un breu repàs teòric sobre les diferents aportacions dels sis enfocaments esmenats anteriorment, l'enfocament de la patologia social sorgeix a finals del segle XIX i es difon durant el XX. Els seus principals exponents són Spencer i Durkheim i entenen la societat com a un organisme viu que pot experimentar desenvolupaments anòmals, irregulars o estranys afirmant que existeixen malalties que desvien a la societat, als seus valors i normes compartides per la comunitat, creant categories com les de "individus desviats" (Spencer i Durkheim citats per López-Aranguren, 2005: 32). Entenen que els problemes socials s'originen en la falta de voluntat, en els problemes d'autocontrol, en debilitats psicosocials dels individus que formen part de certa societat i que el seu comportament es surt d'allò considerat com a normal i saludable (López-Aranguren, 2005).

Per altra banda, l'enfocament de la desorganització social neix com a reacció de l'anterior plantejament, al considerar que l'anàlisi de les problemàtiques socials han de centrar-se en l'anàlisi de com funciona la societat, què ocorre en ella més enllà de les característiques biològiques i psicològiques dels seus individus. Distingeix dos orígens per a les problemàtiques socials: els canvis socials o les estructures socials (López-Arangunen, 2005). L'enfocament de l'etiquetatge es desenvolupa per autors com Becker i Goffman a la dècada del 1950 i centra el seu anàlisi no en els comportaments desviats ni en les persones que els cometen sinó en les estructures de poder que qualifiquen a les conductes com a apropiades o inapropiades, legítimes o il·legítimes, normal o desviada (Becker i Goffman, citats per López-Arangunen, 2005: 36).

L'enfocament crític sorgeix a les dècades 1960-70 gaudint de Karl Marx com a exponent clàssic, sent els membres més reconeguts els de l'Escola de Frankfurt, Horheimer, Adorno i Marcuse (citats per López-Arangunen, 2005: 35-39), i distingeix entre els macro-problemes, originats en l'estructura social, i els micro-problemes, fent referència als comportaments individuals o grupals. Per a aquest enfocament els problemes socials són conseqüència de les contradiccions i tensions que genera l'estructura social capitalista, i la seva eliminació passa per una reestructuració de la societat i per la desaparició de les institucions responsables de l'estructura de poder existent. L'enfocament del construccionisme crític es centra en analitzar com la construcció social dels problemes socials està provocada pels interessos dels grups dominants de la societat, on són els mitjans de comunicació de masses qui juguen un paper fonamental. Així doncs, entén que la concepció que tenim dels problemes socials està distorsionada per les relacions de poder implicades en la construcció social dels mateixos. Tal i com Antonio Gramsci planteja (citats per López-Arangunen, 2005: 25), l'hegemonia és quan de la classe capitalista influencia les institucions relacionades a la producció del coneixement i la cultura.

Finalment, l'enfocament de la construcció social dels problemes socials neix de Berger i Luckman amb la seva obra *La construcción social de la realidad* (1966) centrant-se en els processos a través dels quals es construeixen i s'interpreten els fenòmens socials (López-Arangunen, 2005). És a partir d'aquest últim enfocament que actualment es parla de "construcció social de les persones migrades" i des de la qual es realitzen els estudis sobre racisme, xenofòbia i les actituds discriminatòries.

Així doncs, entendre que l'imaginari existent a la nostra societat sobre les persones migrades és construït socioculturalment significa que transcendeix no només en com s'entenen sinó també en les relacions que s'estableixen entre uns i altres, així com la

seva integració. Realitat i interpretació es barregen i afecten al mateix fenomen (López-Aranguren, 2005). Altrament dit, les línies divisòries realitzades per les societats occidentals entre el “nosaltres” i els “estranyes” tenen conseqüències molt reals en les vides quotidianes de les persones tipificades d’aquesta manera (Zamora, 2012).

Entre els éssers humans i els grups humans existeixen diferències i semblances. El fet de construir categories per referir-nos a certes persones o grups suposa la selecció només d’algunes diferències, convertint les semblances en irrelevantes. Aquesta selecció d’algunes diferències esdevé socialment vinculant en la percepció i actuació vers les persones migrades (De Lucas, 2002: 25; citat per Zamora, 2012: 592).

Segons García Borrego (2005) els actors responsables de la construcció sociocultural de les persones migrades són les institucions polítiques, els mitjans d’informació de masses i diferents organitzacions de la societat civil així com la Universitat, jugant un paper diferent a la societat en funció dels seus interessos i recursos.

Els estudis respecte a com identificar i mesurar les actituds cap a les persones migrades han estat controvertits des del principi tant per la seva definició com per la seva medició (Cea d’Ancona, 2002). Alport en la seva obra *Attitudes* (1935) es decanta per una definició mentalista del concepte, entenent-lo com a “un estat neuropsíquic de disposició prèvia a una conducta concreta davant estímuls específics” (Cea d’Ancona, 2002: 88). Així doncs es podria dir que l’objectiu dels estudis sobre les actituds vers les persones migrades és comprovar si aquestes podrien ser considerades prèvies a les posteriors conductes discriminatòries, de tal manera que el seu coneixement podria predir-les així com modificar-les, controlar-les, canviant inicialment les actituds (Cea d’Ancona, 2002).

Per tal de mesurar les actituds cap a les persones migrades, el racisme i la xenofòbia, Cea d’Ancona (2002, 2009) recull en els seus treballs les principals discussions metodològiques que es produeixen al respecte. Els aspectes metodològics més debatuts són: el procediment d’eliminar l’actitud a partir de declaracions verbals dels subjectes i l’enquesta com a tècnica de recollida d’aquesta informació.

En les principals aportacions en l’estudi de les actituds cap a les persones migrades, autors com Martin, Molina i Meardi (2003) destaquen diferents variables explicatives agrupades en tres grans dimensions: econòmiques, culturals-ideològiques i contextuals. Més enllà d’aquestes tres grans dimensions, Zamora (2012) planteja que existeix un vincle entre les crisis econòmiques i les seves conseqüències socials amb

l'augment de l'odi, racisme i xenofòbia; fet realment preocupant si tenim en compte les dimensions de la crisi actual (Cea d'Ancona, 2008).

El fenomen de la migració és clau de la nova globalització, fent així de les societats occidentals espais multiculturals (Zamora 2012). Aquest fet causa un estrès identitari i una desestabilització de la suposada hegemonia cultural de la societat d'acollida, identificant a les persones migrades com a una amenaça davant aquesta suposada hegemonia imaginada, així és com s'entén que "les persones migrades han tingut un efecte deshegemonitzador sobre les societats receptores" (Zamora, 2012: 592).

La discriminació legal, social i laboral que viuen la majoria de les persones migrades en els països occidentals en els que resideixen, han forçat cada vegada més la seva resistència a la voluntat assimiladora de les cultures dominants (Zamora, 2012: 592). La demanda de reconeixement de la identitat forma part actualment de les reivindicacions irrenunciables de les persones migrades davant les societats receptores (Zamora, 2012).

No es poden atribuir com a causes de la no integració l'estratificació del mercat laboral, les condicions legals d'accés als països occidentals o la segregació i aïllament en zones urbanes concretes i degradades, perquè sinó els discursos antimulticulturals creen un imaginari respecte la figura de "l'immigrant inintegrable" per tal de buscar en les víctimes del racisme i la discriminació la causa de la mateixa, fent que siguin ells mateixos els culpables de la seva condició en les societats d'acollida (Sartori, 2002; citat per Zamora, 2012: 592).

Així doncs, les actituds respecte les persones migrades es regeixen per un imaginari previ construït respecte elles per la societat d'acollida, imaginari carregat de prejudicis. Del Olmo (2005) així com Zamora (2012) es basen en la definició del psicòleg Gordon Allport (1954) per crear-ne una sobre el concepte "prejudici", recollint la seva voluntat d'explicar que els prejudicis no estan determinats pel tipus de personalitat de cada individu sinó que tots nosaltres els reproduïm perquè els aprenem des de petits. Allport defineix el prejudici ètnic com a una antipatia basada en una generalització errònia i rígida respecte un individu o un grup que converteix determinades característiques visuals en estímuls per l'atribució d'un perfil específic de caràcter atributiu (Allport, 1954; citat per Zamora, 2012: 594). Des de la psicologia social es planteja que la classificació i categorització de les persones, producte dels processos de diferenciació intergrupals, serien les responsables de la formació dels prejudicis (Zamora, 212: 595).

Des de la perspectiva de l'anàlisi del discurs i la crítica de les ideologies es considera que el racisme és un fenomen originàriament social i per això cal posar el punt de mira en el conjunt de la societat i no només en les consciències individuals (Zamora, 2012: 596).

En aquest sentit les categories que s'utilitzen des del racisme són construccions socials que permeten l'exclusió material i simbòlica de determinats individus i col·lectius; construccions que expressen lluites i conflictes generats pels individus i els col·lectius; és a dir, existeix una pluralitat canviant de representacions que es modifiquen amb la dinàmica social (Hall, 1989; citat per Zamora, 2012: 596). Així doncs, el discurs racista ni es pot desvincular d'altres discursos discriminatoris ni de les complexes relacions de poder en que està inscrita la seva producció (Zamora, 2012: 596).

Hipòtesi

La hipòtesi que es formula a partir del treball de camp etnogràfic en un centre d'alfabetització d'Igualada (Barcelona), és la següent:

En el curs d'Alfabetització de català per a persones migrades ofert per l'Ajuntament d'Igualada i el Servei Comarcal de Català l'alumnat s'avorreix a classe i no aprèn el català (**variable dependent**). Això es dona perquè el professorat, el voluntariat i el personal administratiu del curs tenen actituds infantilitzadores i discriminatòries vers l'alumnat durant les classes (**variable independent**).

Els conceptes clau de la meua recerca són:

Persones migrades

S'entén per persones migrades tots aquells habitants de la ciutat d'Igualada que provenen d'altres països del Sud –entenent el nord com a Occident– pels motius que

siguin, tant laborals, com per re-agrupament familiar o per què han decidit traslladar-se a la ciutat.

Racisme, estereotips, prejudicis i discriminació

En aquest cas aquests conceptes fan referència a les actituds realitzades per part de persones, col·lectius i institucions membres de la cultura dominant (occidental) vers a les persones migrades, de manera voluntària o involuntària, en base a un imaginari estereotipat sobre aquest col·lectiu a la nostra societat. Aquest imaginari estereotipat consisteix, segons Allport (1954) en una antipatia basada a partir d'una generalització errònia respecte un grup. Aquesta idea preconcebuda sobre les persones migrades causa comportaments i actituds vers elles que generen discriminació, en tant que es tracta de manera desigual i pejorativa a persones pel simple fet de ser migrades.

Interculturalitat

Segons Ramos *et al.* (1999) el concepte d'interculturalitat ha de recaure en ser una eina que ens possibiliti conèixer-nos millor a nosaltres mateixos i millorar les nostres relacions amb els altres en un context de convivència. Només a partir de l'auto-reflexió es podrà generar un coneixement emancipatori encaminat cap a una racionalitat basada en el consens entre els uns i els altres, no en la por.

Per altre banda, tal i com planteja Todorov (1986) hem d'intentar formar persones amb la capacitat suficient com per poder concebre una cultura en relació amb d'altres. D'aquesta manera, s'entén la interculturalitat com a una proposta teòrica i pràctica per tal de conviure de manera enriquidora, àmplia i positiva a partir de la diversitat cultural; conviure i entendre la realitat des d'una perspectiva diversa i des de la diferència com a quelcom enriquidor a nivell personal i col·lectiu.

Infantilització

Infantilitzar consisteix en tractar a una persona desvirtuant les seves capacitats intel·lectuals i d'aprenentatge, assimilant-les fins i tot a les d'un nen petit.

Context sociocultural

Actualment existeixen nombrosos col·lectius, federacions i organitzacions, al marge o no de les institucions públiques, que treballen diàriament per l'eradicació del racisme i la discriminació vers les persones migrades a partir de la conscienciació social, entre d'altres.

Per tal de situar contextualment el fenomen de la migració a l'Estat espanyol, Catalunya, la comarca de l'Anoia i la ciutat d'Igualada, utilitzo dades obtingudes a partir de diferents informes de les administracions públiques. Segons l'informe Sobre les Xifres de la Població Espanyola realitzat per l'Institut Nacional de Estadística publicat l'1 de Gener del 2016, comparant les dades amb el 2015, assegura que la població estrangera es redueix en 35.456 persones (un 0,8%) –degut a l'efecte de les adquisicions de nacionalitat espanyola que produeixen una pèrdua de població estrangera– fins a situar-se en 4.418.898. Per nacionalitats, els majors descensos en termes absoluts es produïren en les poblacions d'Equador, Bolívia i el Marroc.

A Catalunya, tenint en compte l'informe de la Població Estrangera per Països (2015) realitzat per l'IDESCAT, les persones migrades provinents del Marroc censades són 214.250 i representen el 20,84% respecte el total de la població estrangera, esdevenint la comunitat amb més nombre de persones respecte el total. La següent comunitat amb més nombre de persones censades residents a Catalunya és la Senegalesa, essent el 1,93% sobre el total. Les següents són Gàmbia, amb el 1,44% sobre el total; Algèria, amb el 0,84%; Mali, amb el 0,68%; i, finalment, Nigèria amb el 0,63% sobre el total de població estrangera.

És rellevant destacar com es presenta aquesta informació en les diferents fonts, fruit d'estudis per part de l'administració pública espanyola i catalana, sent a vegades comptabilitzada per països, altres per continents o segons la categoria d'estrangers. Un exemple d'aquest fet és la informació obtinguda respecte la comarca de l'Anoia on sobre el total de les 114.444 persones estrangeres segons l'IDESCAT el 2015, 4.700 persones del total són africanes. Però en el cas de la informació trobada a partir de la mateixa font respecte les xifres de persones migrades a la ciutat d'Igualada només es té constància de que el total de la població igualadina és de 38.751 persones de les quals 4.156 són estrangeres.

L'estat de la qüestió respecte el racisme, els prejudicis, els estereotips i la discriminació vers les persones migrades a l'estat espanyol realitzat per Cea d'Ancona (2007), membre de l'Observatori Espanyol del Racisme i la Xenofòbia, apunten als discursos polítics del moment i la representació mediàtica del fenomen migratori com a responsables de l'estat de l'opinió pública actual respecte a les persones migrades. L'auge actual dels fluxos migratoris a l'Estat espanyol apunta al desplegament d'una política migratòria més restrictiva (Cea d'Ancona, 2007).

Cea d'Ancona (2007) assegura que, per una banda, a nivell institucional les polítiques dominants a l'estat espanyol defensen fermament el control dels fluxos migratoris i l'enduriment de la legislació en aquesta matèria i, per altra banda, s'endureixen els discursos socials cap a les persones migrades. És necessària la incorporació i la integració de les persones migrades a la nostra societat però quan es comença a parlar de drets és quan comencen a sorgir actituds carregades d'estereotips i prejudicis col·lectius i pràctiques discriminatòries cap a les minories ètniques, arribant a la conclusió de que el racisme modern té diferents formes: subtil, simbòlica, latent i aversiva (Cea d'Ancona, 2007).

La mateixa autora assegura que existeix una contradicció respecte el discurs del govern respecte el racisme i la discriminació cap a les minories ètniques, i les pràctiques tant socials com institucionals al respecte: les democràcies modernes neguen per definició l'existència de conductes excloents o discriminatòries contra les minories ètniques apel·lant a que són qüestions del passat ja superades amb l'arribada de la democràcia (Cea d'Ancona, 2007). Així doncs, el racisme actual cap a les persones migrades no es mostra només directament a través de pràctiques, sinó també indirectament a partir de postures contràries a la concessió de drets socials com l'educació, l'accés a la vivenda, a l'assistència sanitària, etc. (Cea d'Ancona, 2007).

Existeixen barreres que dificulten l'acceptació de les persones migrades, dificultats que es centren en l'existència de prejudicis i estereotips que estigmatitzen la imatge d'aquestes persones i acaben repercutint en la convivència diària amb els autòctons (Cea d'Ancona, 2007).

L'any 2015 la Federació d'Associacions SOS Racisme de l'Estat espanyol va publicar l'Informe Anual sobre Racisme en el que és imprescindible destacar-ne la recopilació de 330 denúncies fetes per motius de discriminació racial i xenòfobes recollides a través de les Oficines d'Informació i Denúncia (OID). Segons l'informe, els casos més habituals de discriminació racial és el racisme institucional, amb un total de 77

denúncies; conflictes amb les forces de seguretat, amb 83 denúncies; denegació en accés a prestacions i serveis socials, amb 63 denúncies; i, finalment, conflictes i agressions racistes, també amb 63 denúncies. Augmenten respecte el 2013 en un 23% les denúncies referides a discursos d'odi i agressions racistes. Malauradament, cal tenir en compte que aquestes són les xifres extretes només d'aquelles situacions de violència que es denuncien sense tenir en compte totes les situacions quotidianes que poden patir moltes persones amb les mateixes característiques i que no passen pel tràmit de la denúncia. Segons la mateixa organització, 4 de cada 10 persones que pateixen racisme no ho denuncien.

Més enllà de les denúncies realitzades a l'OID, durant el 2015, el Servei d'Atenció i Denúncia per a Víctimes de Racisme i Xenofòbia (SAiD) de SOS Racisme ha atès a 442 persones:

Total de persones ateses durant el 2015	442 persones
Persones ateses per primer cop el 2015	310 persones
• Situacions noves de racisme	137 persones
• Casos de racisme no denunciats	57 persones
• Casos de racisme denunciats. Casos nous	80 persones
• Demandes amb contingut divers, no racista	173 persones

Taula de SOS Racisme en l'informe web: Estat del Racisme a Catalunya 2015. Font: http://www.sosracisme.org/wp-content/uploads/2016/03/Informe2015_dossierpremsa.pdf

Desgranant breument la taula anterior, SOS Racisme afirma que entre les 310 persones ateses per primer cop el 2015, 135 han patit una discriminació racista o xenòfoba; 80 han denunciat els fets i han esdevingut casos de racisme nous assumits el mateix any; però en 57 ocasions la discriminació finalment no ha estat denunciada i, per tant, el SAiD no ha pogut actuar. En el 57% dels casos que decideixen no denunciar, és per decisió pròpia de la persona agredida. Cal tenir en compte que aquestes dades estan elaborades a partir només dels casos d'agressions racistes denunciades. Segons l'Agència dels Drets Fonamentals (FRA) de la Unió Europea, el 82% dels delictes d'odi no es denuncien per part de les persones agredides.

El fet que es construeixi socialment com a problema el fet d'emigrar causa que un dels principals estereotips que pateixen les persones migrades a l'Estat espanyol sigui la constant imatge negativa que se'ls imposa pel fet de ser-ho, ressaltant així elements que distorsionen la imatge de la persona migrada, sobretot associats a problemes

socials, configurant l'imaginari social de la població, així com els discursos i les pràctiques polítiques (Cea d'Ancona, 2007).

A l'Estat espanyol els migrants són considerats una amenaça, que s'expressa de la següent manera, seguint afirmacions tipificades: “els immigrants prenen el treball a la gent d'aquí”, “fan que baixin els salaris dels autòctons”, “els que venen de països subdesenvolupats o poc desenvolupats augmenten la delinqüència”, “els immigrants són masclistes i violents”, i un llarg etcètera.

A nivell Europeu la cultura racista i xenòfoba s'estén, es banalitza i es diversifica, convertint els seus límits en línies més difuses però més amples, superant els límits dels discursos anti-immigració (D'Appollonia, 2007: 191). L'etnocentrisme europeu tradicional ha evolucionat en comunitarisme en els límits d'una Europa fortalesa on s'avança en la ciutadania europea trencant fronteres interiors alhora que es crea ciutadania potencialment discriminatòria que distingeix els ciutadans de primera (els comunitaris) i de segona (els no comunitaris) (D'Appollonia, 2007: 188). Un altre aspecte de la retòrica xenòfoba actual es la seva especificitat islamòfoba, tendència reforçada a partir d'atemptats anomenats terroristes com el 11S de Nova York, i els posteriors a Londres i a Madrid. Tot i així, la suposada invasió islamista a Europa no només es presenta en termes de seguretat ciutadana sinó també en clau de protegir la identitat nacional i europea; d'aquí els forts debats sobre l'ús del vel o el burca en les dones i altres elements relacionats amb la cultura àrab-musulmana per considerar que van en contra de la laïcitat dels estats europeus així com de la seva tradició judeocristiana (Simón, 2007).

UNITAT D'OBSERVACIÓ

El curs d'alfabetització de català per a persones migrades a Igualada s'ofereix per part de l'Ajuntament de la ciutat i del Servei Comarcal de Català partint de la idea que l'ensenyament del català és una eina d'integració social plantejada per la Generalitat de Catalunya. En aquest sentit, és important tenir en compte que aquesta institució, a partir del Departament d'Educació, ha elaborat múltiples documents instructius respecte la relació entre l'ensenyament de la llengua catalana i la cohesió social; i com ha de dur-se a terme per tal d'assolir-se. Un dels documents més significatius és el *"Pla per la Llengua i la Cohesió Social"* (2004) en que es planteja, sota la idea principal ja anomenada, la creació d'espais com les Aules d'Acollida en centres públics (Escoles, Instituts, Centres Cívics, etc.) entre d'altres, per tal de poder ajudar en la integració de les persones migrades, indiferentment de l'edat, a partir de l'ensenyament del Català.

El nivell de català del curs és inicial, equiparable al 3r i 4t curs de Parvulari, com la mateixa professora ha assegurat sovint al llarg del curs. Com a suport de la docent existeix la figura del voluntariat. El voluntariat està format per quatre persones que per diferents motius personals van decidir dedicar temps a ajudar a la professora en el desenvolupament de les sessions del curs, on l'únic requisit disponible per fer-ho és comprometre's en assistència. Existeix una persona que treballa com a tècnica administrativa que, externament al curs, n'és responsable però que no participa activament de les sessions ni de la seva preparació.

L'alumnat està format per un grup d'unes 17 persones adultes, majors d'edat, que viuen a Igualada però que provenen, a partir de processos migratoris, principalment del Marroc i del Pakistan. La gran majoria d'alumnat són dones. Tot i així, cal tenir en compte que l'observació és realitzada cap a les persones que fan de voluntàries o professores dins el curs principalment, no cap a l'alumnat.

TÈCNIQUES DE RECOLLIDA I ANÀLISI D'INFORMACIÓ

Per tal de conèixer les característiques concretes de l'alumnat, el professorat, el voluntariat i totes les situacions i relacions que s'han produït durant les sessions del curs on s'ha realitzat el present treball, les tècniques utilitzades, tant de recollida d'informació com pel seu anàlisi, són: la documentació, l'observació participant i les entrevistes –estructurades i semi pautades. Aquestes han estat apreses al llarg de les diferents assignatures del Grau d'Antropologia Social i Cultural (Pràctiques de Camp I, II, Metodologia, Recursos Instrumentals, entre d'altres) formant així la seqüència que culmina en aquest treball.

L'observació participant, que és imprescindible en l'Antropologia per tal d'obtenir les dades necessàries per al disseny d'un treball d'investigació, va ser realitzada durant tres mesos i mig aproximadament (des de l'octubre del 2013 fins a mitjans de gener del 2014) en la unitat d'observació ja descrita. Finalment, les entrevistes han servit per tal de contrastar algunes dades observades relacionades amb la hipòtesi formulada i fer-ho de manera directa i personal.

Anàlisi Etnogràfica

Aquest apartat permetrà constatar tota la informació recollida en el Diari de Camp i les entrevistes realitzades.

Així doncs, per tal de poder realitzar aquest apartat, he dividit l'anàlisi etnogràfica en tres apartats diferenciats. El primer pretén relacionar les dades etnogràfiques obtingudes per tal d'identificar la presència del fenomen a explicar: les actituds discriminatòries vers les persones migrades que s'han produït per part del personal docent, el voluntariat del curs i els treballadors de la institució. El segon apartat té la mateixa voluntat que el primer, però aquest cop focalitzant l'anàlisi en com es materialitza el racisme, la infantilització i la discriminació cap a l'alumnat, dones adultes migrades, a través de l'ús del material docent i les activitats que es realitzen a l'aula al llarg del curs. Finalment, el tercer apartat pretén analitzar les diferents reaccions per part de l'alumnat davant les actituds i discriminacions en aquest curs, per tal de conèixer així les diferents respostes davant les situacions de racisme que

pateixen a l'aula. Aquest contrapunt és considerat important a l'anàlisi etnogràfica perquè analitzant qui i com es genera el racisme, cal conèixer com reaccionen els individus que ho pateixen.

Experiències d'estereotips, discriminació i actituds racistes per part del professorat, el voluntariat i el personal administratiu durant les sessions del curs cap a l'alumnat

Al llarg del treball de camp realitzat durant tres mesos i mig, de l'octubre del 2014 a mitjans de gener del 2015, en un curs d'alfabetització de català per a persones migrades a Igualada, vaig poder observar repetides situacions discriminatòries al llarg de les sessions degut a l'existència d'estereotips racistes en els comportaments tant per part de la professora del curs i la tècnica de l'Ajuntament, com del voluntariat que ajudava la docent en la seva tasca.

La idea de fons d'aquestes diferents actituds racistes, és que els migrants no son capaços d'entendre i assumir el mateix que nosaltres, al ser considerats "primitius" i nosaltres "civilitzats". Tal i com planteja Zamora (2012) la convivència a la nostra societat amb persones migrades d'origen magrebí, sud o centre-africà, o d'altres regions del Sud, ens causa un estrès identitari així com una desestabilització de la que suposadament és la nostra hegemonia cultural relacionada amb productivitat i progrés; identificant així a les persones migrades com a una amenaça davant d'aquest imaginari creat.

Tot aquest ideari es tradueix en una actitud d'infantilització de l'alumnat per part del professorat i voluntariat etnografiat, principalment desvalorant les seves capacitats intel·lectuals i d'aprenentatge i comparant-los a infants. Aquestes actituds estereotipades es donen quan la professora sovint fa comentaris, davant de l'alumnat, cap al voluntariat assegurant que no fan bé les activitats ni són responsables dels deures perquè "no tenen gens inculcada la cultura de l'esforç"; o justificant situacions que requereixen empatitzar i conèixer mínimament la cultura de les persones que en són partícips, amb "és que son uns masclistes". Fins i tot, entre el personal docent la idea estereotipada transversal en tot el què diuen i fan està en culpabilitzar les persones migrades del seu benestar a la nostra societat.

Van ser moltes les experiències i situacions viscudes a partir de l'observació participant, recollides en el meu diari de camp. És a partir de la seva anàlisi i contrastació que em dispo a detallar tota la informació obtinguda.

Tal i com s'explica breument a l'inici d'aquest apartat d'anàlisi etnogràfica, la infantilització es produeix constantment per part del personal docent al llarg de les sessions del curs alhora de relacionar-se amb l'alumnat. A mode de preparació prèvia per tal de desenvolupar les sessions del curs, la professora a l'arribar es posa una bata sobre la roba de carrer pròpia d'una professora de parvulari: és de màniga curta, de ratlles verticals de diferents colors, amb botons grans i també de colors, amb el seu nom brodat en una butxaca sobre el pit esquerra i un altre brodat d'un tractor groc infantil en l'altre butxaca. El primer dia que vaig participar de la sessió com a observadora va advertir-me que el nivell de català de la classe era de nivell parvulari, tot i que va obviar dir-me també que l'ambientació com el material docent ho serien.

La professora es relaciona amb l'alumnat constantment de manera aconselladora respecte com considera que han de ser les seves formes de vida, nega subtilment i constantment la capacitat decisòria sobre qüestions de caire personal que no tenen a veure amb l'objectiu del curs. Per exemple, mentre duïen a terme una activitat que consistia en parlar sobre menjars i aliments, amb l'objectiu d'aprendre vocabulari, va dirigir-se a les mares de l'aula (tenint en compte que ella no és mare), per aconsellar-les sobre quin tipus d'alimentació havien de seguir pels seus fills. Ho va fer amb un to de veu amenaçador, apel·lant a que sabia que la seva alimentació –la de l'alumnat– estava basada en molts dolços i que això era “inadmissible per al creixement sa d'un infant”. Els consells respecte el tipus de dibuixos animats que havien de permetre o no veure als seus fills també eren habituals en les sessions, afirmant que eren mares molt permissives amb els infants, fins i tot amenaçant-les amb què si els deixaven mirar segons quins dibuixos animats “dirien paraulotes” i “serien més violents que si no els ho deixessin fer”.

La única visita, en tres mesos i mig, per part de la tècnica de l'Ajuntament que, amb el Servei Comarcal de Català, era la responsable del curs a instàncies institucionals, va produir-se per tal d'advertir a l'alumnat respecte la “seva irresponsable puntualitat”. Aquest dia la sessió va començar una hora més tard, ja que va esperar, mentre anava parlant amb la professora, a que totes les alumnes arribessin i no va començar l'explicació fins que no hi van ser totes. Una de les normes del curs que tot l'alumnat coneixia –però que sovint no respectava– era que no es podia parlar en cap altra llengua en veu alta que no fos el català, per tal de practicar-la al màxim possible i que,

en cas de no entendre algun tema concret, es faria l'excepció de parlar la llengua necessària per establir una bona comunicació. Tanmateix, aquesta tècnica va dirigir-se a l'alumnat en castellà, simulant que el públic, en comptes de ser persones adultes, estava format per infants. Aquest to de veu infantilitzador inicial va ser substituït al cap d'una estona per un to amenaçador. El missatge que va voler traslladar a l'alumnat era que a partir d'aquell moment es començaria a sancionar la impuntualitat, per garantir que aprofitessin bé la oportunitat que se'ls donava d'aprendre català. Aquesta qüestió també es va repetir per part de la professora i el voluntariat al llarg del curs, amb afirmacions que venien a dir que se'ls està fent un favor, quasi caritatiu, ensenyant-lis el català.

Sovint els professors parlen entre ells sobre qüestions que interpel·len directament a l'alumnat, just davant seu, sense tenir-los en compte en la conversa però permetent-los escoltar tot el què diuen així com veure la manera grotesca i desvergonyida amb la que ho fan. Durant una activitat oral que pretenia parlar sobre animals, una voluntària va preguntar si algú d'ells tenia algun gos a casa com a mascota. Davant la negativa a la seva pregunta per part de la unanimitat de l'alumnat va dirigir-se a la professora, rient-se, dient "clar, és que a ells no els agraden els gossos" i, al cap de pocs segons, va dirigir-se a mi per dir-me, una mica més fluix, però permetent que se l'escoltés igualment, "és que els gossos s'oloren el cul, i clar...!". Donant així per suposat que existia una estranya cultura en la totalitat de l'alumnat.

Els estereotips que fan referència a qüestions evolucionistes, és a dir, a arguments construïts per tal de defensar que les societats occidentals som exemples de progrés en front al primitivisme de qui no és occidental, estan constantment presents al llarg de les sessions. Un cop posada la bata, la professora, va fer callar a l'alumnat per tal d'iniciar la classe. Va demanar l'ajuda d'algú que hagués realitzat els deures, però ningú els havia fet. Mentre que l'alumnat va començar a parlar entre ell, la professora va dirigir-se a una voluntària que es trobava al meu costat, per traslladar-li la seva indignació sobre la falta de compromís, assegurant que "arriben aquí i s'ho troben tot fet, per això 's'apalanquen' tant!".

Un altre exemple d'aquestes constants actituds discriminatòries és el prejudici que les persones provinents de cultures àrab-musulmanes són molt masclistes, negant així el masclisme de la nostra societat a partir de la comparació i l'exageració de l'altre. Mentre ens trobàvem a punt de corregir col·lectivament un exercici que consistia en posar articles davant de paraules, la professora va demanar a un dels tres homes de la classe que s'assegués al costat d'una dona. Ell es trobava lluny de la pissarra i la

professora va considerar que deixaria d'estar-ho si acceptava asseure's en el lloc que ella li proposava. La dona que s'asseia al costat de la cadira buida, on la professora pretenia que s'assegués l'home, va posar-se nerviosa i li va dir a la docent que no volia que aquell home s'assegués al seu costat, apel·lant a què ell no era el seu marit. Posteriorment a aquesta situació, la professora, perplexa, va començar altre cop a fer les seves respectives valoracions sobre els fets a les seves companyes voluntàries, assegurant que "són realment molt masculistes, mira com les tenen" menystenint per complet la voluntat de la dona i dirigint-se a ella per dir-li que es troba "en una societat on homes i dones s'asseuen junts sense problema", que "ja pot anar-se acostumant". En aquesta situació no només es van reproduir estereotips racistes i discriminatoris, sinó que es va generar una situació molt incòmode en que una dona blanca aprofitava els seus privilegis per exercir violència contra una dona musulmana, qüestió que autores com Brigitte Vasallo anomenen com a Islamfòbia de gènere.

Pel fet de ser alumnes del curs se'ls proporcionava una carpeta de cartró, un llapis i un dossier de fitxes amb activitats. Sovint l'alumnat traslladava a la professora que havien perdut el material o que se l'havia quedat algun dels seus fills. Per altra banda, quan la professora els donava instruccions sobre activitats per fer a casa molts alumnes no les portaven fetes a la classe següent. Situacions així servien a la professora i al voluntariat per culpabilitzar-los de les males condicions de vida que tenen a la nostra societat, amb justificacions com "si perden tot el que els hi donem després que esperen" o "realment aquesta gent no té gens inculcada la cultura de l'esforç".

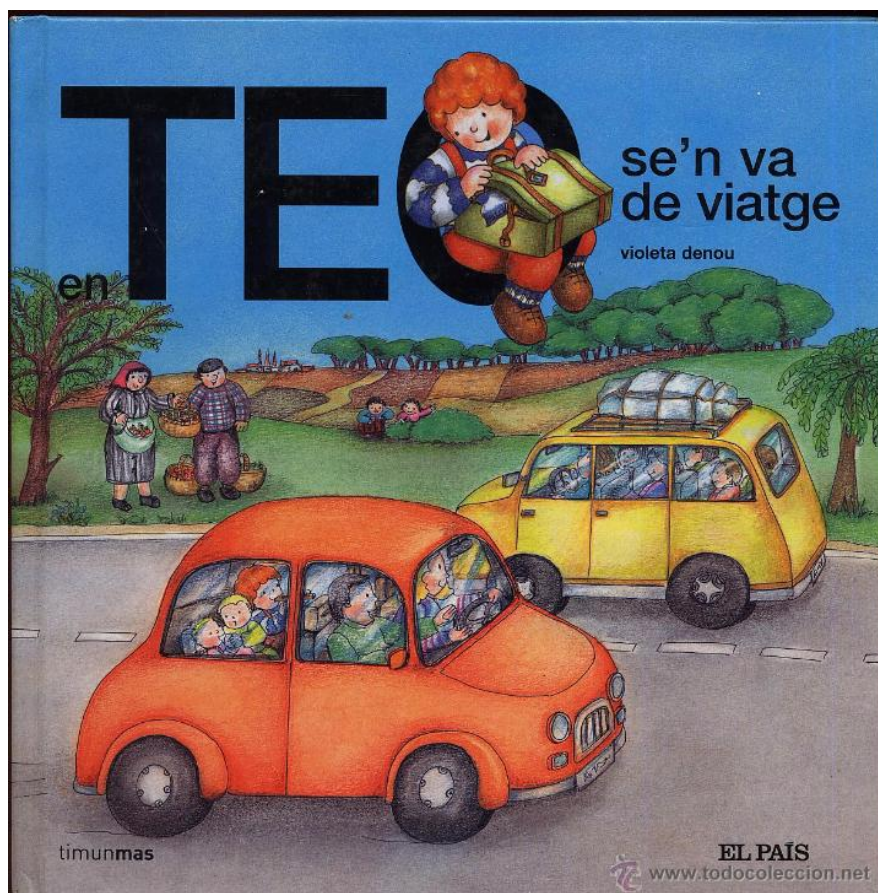
Experiència docent relacionada amb els estereotips racistes

Al llarg de les sessions, la professora traslladava instruccions respecte diferents activitats que l'alumnat havia de dur a terme per tal d'anar aprenent diferents qüestions de la llengua catalana, ja fos a nivell oral o escrit. Sovint les activitats plantejades requerien de material de suport per poder-se realitzar. Si bé en l'apartat anterior es descriuen situacions que exemplifiquen actituds estereotipades i racistes, en aquest apartat es pretén analitzar com també es veuen materialitzades en les activitats i en el material docent que s'utilitza en les sessions del curs.

La dicotomia "nosaltres som civilitzats" i "ells són primitius" és molt present al llarg del curs, causant que el personal docent pensi que els alumnes són incapaços d'assumir un nivell d'aprenentatge de català que no sigui el de parvulari. És per aquest motiu, a més, que també se'ls infantilitza realitzant i utilitzant activitats i materials infantils.

Per tal d'aprendre vocabulari sobre els colors i altres objectes, sovint es duia a terme una activitat que havia de realitzar-se a partir de grups reduïts de 4 o 5 alumnes. Aquesta activitat consistia en que l'estudiant havia de pintar dibuixos infantils, individualment, justificant els colors que anaven utilitzant per fer-ho. Els dibuixos a pintar eren els que hi havia en el dossier del curs –dossier que consisteix en fitxes impreses en blanc i negre grapades plenes de números i lletres per resseguir, dibuixos per pintar i conceptes a relacionar amb fletxes– que se'ls hi havia proporcionat a l'inici juntament amb una carpeta de cartró –amb un adhesiu d'un núvol a la tapa on posar-hi el nom– i un llapis.

La infantilització pot veure's materialitzada també en altres activitats observades al llarg de les sessions, com les que consistien en posar-se en grups reduïts i comentar en veu alta les situacions descrites i dibuixades en diversos llibres infantils. En una sessió una dona va venir amb el seu fill i, al realitzar l'activitat, va haver de treballar en grup sobre el llibre “En TEO se'n va de viatge”. El seu fill, membre del grup reduït, és qui millor s'ho va passar durant tota l'estona, sent la gràcia del grup i amenitzant la situació.



Imatge del llibre: TEO se'n va de viatge.

Una altra activitat que es realitzava sovint era el joc del “Memory” per tal de practicar, altra vegada, vocabulari, entre d’altres qüestions. Aquest joc consisteix en col·locar totes les seves peces, en forma de targeta, cap per vall sobre el taulell i anar-les girant a mida que es va rotant el torn. S’ha de ser capaç d’anar recordant les imatges que hi ha a cada peça per tal de trobar-ne la parella. En el moment en què no es recorda on és cal tornar a posar la peça cap per vall i passar el torn. El joc es trobava guardat en un armariet al final de l’aula, tancat amb clau, el qual només podia ser obert per la professora i quan ella ho trobés oportú.

En les últimes sessions que es van realitzar abans de les vacances de Nadal, la professora va explicar en què consistia aquesta festa, què es celebrava i com es feia. Un d’aquests dies la professora, per tal de fer alguna activitat diferent relacionada amb el Nadal, va portar dibuixos –impresos sobre cartolina– d’un pessebre, d’un caga tió i d’un arbre de Nadal. Va repartir un a cada alumne perquè el pintessin i hi enganxessin materials –com purpurina o adhesius– a sobre, mentre de fons anaven sonant nadales tradicionals catalanes.

Reaccions per part de l’alumnat als estereotips racistes

L’alumnat s’ha sentit incòmode al llarg de les sessions. Quasi sempre es deixaven posades les pertinences personals –bosses de mà, bosses de la compra– tot i estar assegudes. No ho deixaven a la cadira fins que la professora no els deia que podien fer-ho, i tot i així moltes no ho feien.

Per altra banda, en totes les sessions s’observava com no respectaven gens les normes de no parlar a classe així com la de no parlar en una llengua que no fos el català. No només parlaven constantment entre elles sinó que sovint treien els mòbils a l’aula per mirar-los individual o col·lectivament i ensenyar-se coses.

Abans de començar una sessió vaig trobar-me amb dues dones del curs a la màquina del cafè, on van explicar-me que aquell dia no arribaven tard perquè la nit anterior no havien treballat –cuidant a persones grans durant les nits. Un cop dins l’aula, la professora va renyar-ne a unes quantes per impuntuals apel·lant a que hi havia molta gent que potser aprofitaria millor que elles els beneficis del curs, imitant el discurs que havia fet la tècnica durant la seva visita. Les dues dones amb les que havia fet el cafè

abans d'entrar a classe van mirar-me, explicant-me que les dones que havien arribat tard viuen en un barri llunyà del centre de la ciutat –que és on es troba l'espai en el que es desenvolupen les sessions– i que primer han de deixar els nens, molt petits, a l'escola.

Durant el cafè, així com en altres situacions fora de l'aula, quasi sempre a l'arribar, les dones amb les que parlava em justificaven constantment les seves formes de viure. I durant les classes, cada vegada que la professora els cridava l'atenció o els hi feia advertiments, quasi sempre la seva reacció o bé era d'indiferència o bé es buscaven la mirada còmplice entre elles i reien per sota el nas.

Davant de totes aquestes situacions descrites, mai hi va haver per part de l'alumnat cap mena de reacció que no fos la indiferència o el fet de riure's del moment viscut. La resignació ha regnat en totes les classes. Fins i tot, sovint, les reaccions de les dones davant les múltiples situacions discriminatòries per la seva condició de migrades i magrebines han estat les d'empatitzar en silenci, baixant el cap, mostrant la pròpia culpabilització.

Conclusions etnogràfiques

Al llarg de tot el temps emprat en la realització d'aquest treball han anat donant-se diferents reaccions i reflexions personals que també tenen a veure amb les conclusions obtingudes. Així doncs, pretenc fer un breu repàs en l'evolució de l'elaboració de tota la informació prèvia necessària per al confinament del present treball així com de les conclusions finals del mateix.

La valoració personal –i positiva– de la seqüència té molt a veure en com he arribat a les conclusions etnogràfiques finals d'aquest treball. La innocència i inexperiència inicial amb la què ens trobem, o almenys jo, en l'inici de la realització del treball té repercussions en la redacció del nostre Diari de Camp així com en la percepció de la realitat al posar en pràctica l'observació participant. A mida que anem aprenent a com utilitzar la informació obtinguda, a partir de les diferents assignatures que cursem al llarg del grau, anem coneixent en què consisteix una investigació antropològica i, alhora, elaborar una hipòtesi.

Tornar a llegir a consciència tota la informació plasmada en el Diari de Camp, permet adonar-se de les múltiples mancances. Tot i així, alhora som capaços d'identificar, a partir de la repetició de situacions plasmades en el Diari, fenòmens que es produeixen en la realitat etnografiada. A partir de l'anàlisi etnogràfica realitzada, doncs, es posa de manifest el que la hipòtesi planteja. En aquesta realitat es reproduïxen actituds estereotipades racistes tant per part del personal docent i el voluntariat del curs. Més enllà d'aquesta constatació principal, hi ha altres consideracions a mode de conclusió etnogràfica que cal destacar en quant el racisme observat a l'aula.

Com es veu al llarg de l'anàlisi etnogràfica, el racisme no només resta invisibilitzat sinó que està completament naturalitzat, en tant que qui l'exerceix no n'és conscient i qui el rep tampoc. Una altra conclusió és el fet que patir discriminació no és directament proporcional a ser-ne conscient. L'alumnat del curs tot i patir discriminació racista no és conscient. A més, s'autoidentifica a partir dels estereotips racistes que el discrimina, contribuint així en la seva reproducció i legitimació. Així doncs, a l'aula les situacions de racisme estan completament normalitzades, destacant en especial l'acceptació individual per part de les persones que ho pateixen. Segons l'organització SOS Racisme aquesta naturalització, a més, contribueix a l'acceptació per part de la societat de l'existència de racisme en tant que no se li dóna importància perquè esdevé quelcom quotidià.

És preocupant el fet que part del que s'ha revisat en el Marc Teòric sigui d'ordre empíric en aquest curs d'alfabetització. No només no són conscients de la reproducció del racisme en els seus actes a l'aula, sinó que a més tenen la percepció de què fent de professors/voluntaris d'aquest curs realitzen una obra caritativa vers els més necessitats i incapaços, situant-los inicialment en una posició infantilitzada. Aquest fet es relaciona amb certs discursos hegemònics de la nostra societat que defensen la figura de "l'immigrant inintegrable" per tal de buscar la causa del racisme (Sartori, 2002; citat per Zamora, 2012: 592).

Així doncs, segons la premissa que el racisme és originàriament social i per això cal posar el punt de mira en el conjunt de la societat i no només en les consciències individuals (Zamora, 2012: 596), podria afirmar-se que tant la infantilització com el racisme no només es materialitza en les actituds, activitats i experiències docents vistes a l'aula, sinó que va més enllà del curs: parteix d'una estructura de pensament molt ben assentada a la nostra societat, que vehicula les nostres idees, experiències i pràctiques.

Per altra banda, una altre conclusió, conseqüència de la naturalització i quotidianitat del racisme, és la seva impunitat. Per tal d'eradicar aquestes situacions discriminatòries primerament cal fer-les visibles, adonar-nos de la seva existència i repercussions. Malauradament, segons l'informe realitzat per SOS Racisme sobre l'estat del Racisme a Catalunya (2015), el racisme anualment es cronifica i manté un creixement al llarg dels anys.

En aquest mateix estudi es mostra una altra dada clau per tal de contextualitzar i concloure les situacions de racisme produïdes en l'aula observada. A banda de les agressions racistes produïdes per part dels agents de seguretat pública i les discriminacions entre particulars, és rellevant l'increment dels casos de discriminació racista que es produeixen en l'accés als drets socials. El curs s'emmarca en una estratègia d'inclusió social de la Generalitat de Catalunya, on es suposa que l'ensenyament del català els donarà eines per a la millor convivència i integració i, per tant, els proporcionarà drets socials (més fàcil accés al món laboral, més fàcil accés i entesa en els serveis públics, etc.). Aquest fet constata l'aportació de García Borrego (2005) que un dels principals actors responsables de la construcció sociocultural de les persones migrades són les institucions polítiques, jugant diferents papers en la societat en funció dels seus interessos i recursos.

Aquest fet és especialment greu en tant que, tot i que l'administració pública detecti que existeixen problemes de convivència fruit de la mala gestió de la diversitat cultural i plantegin possibles situacions de millora –com el fet d'oferir un curs de català gratuït per a persones migrades–, és la que alhora perpetua les situacions discriminatòries. Així doncs, podria afirmar-se, a mode de conclusió etnogràfica, que les administracions públiques també són agents discriminadors, en aquest cas en forma de racisme. En conseqüència, des de l'administració pública també s'invisibilitza l'existència del racisme en tant que no existeix cap autocrítica ni qüestionament. És a dir, tot i ser conscients que quelcom dificulta la convivència, no es fa un esforç real per eradicar-ho.

Continuïtat del projecte

FACTIBILITAT SOBRE LA CONTINUITAT DEL PROJECTE

Els estudis sobre les actituds que es produeixen vers les persones migrades possibilita múltiples línies d'investigació, com accions dirigides a canviar les actituds racistes de responsables i promoure canvis en els contextos socials.

Així doncs, la continuïtat del projecte podria ser factible en tant que cal continuar investigant sobre el fenomen del racisme a la nostra societat, per tal de continuar coneixent les seves múltiples formes, orígens i elements perpetuadors per tal de eradicar-lo. És important destacar que, com Zamora (2012) planteja, no es pot analitzar el racisme sense tenir en compte les estructures discriminatòries de la nostra societat, que es situen en un nivell d'abstracció, però es fan molt reals en la pràctica.

A més, seria molt interessant i enriquidor continuar i l'estudi de les actituds cap a les persones migrades, amb més profunditat incorporant els plantejaments que ofereixen altres disciplines, com per exemple la Psicologia, la Sociologia o la Politologia.

En qualsevol dels casos, els estudis de les actituds discriminatòries cap a les persones migrades, de les seves causes i conseqüències individuals i col·lectives són actualment necessàries per tal d'intervenir sobre una problemàtica que exclou i discrimina socialment a persones pel fet de la seva procedència o diferenciació ètnica i cultural.

DIFICULTATS I LIMITACIONS

Cal assenyalar que les limitacions que caracteritzen aquest treball tenen a veure amb el fet d'haver realitzat l'observació en un grup majoritàriament de persones migrades, on només cinc persones de vint eren autòctones de la societat occidental. Caldria aprofundir i ampliar l'observació participant i realitzar-la en més grups i altres espais per tal de continuar estudiant les actituds vers les persones migrades.

En relació a l'anàlisi etnogràfica he de dir que hagués estat òptim realitzar moltes més hores d'observació per tal de tenir molts més exemples del fenomen observat. Si

l'observació l'hagués pogut fer recentment tindria més exemples en tant que tindria més experiència en la tècnica de l'observació participant i en la transcripció del diari de camp.

APLICABILITAT

El present treball podria servir per tal de prendre consciència i fer autocrítica d'aquests programes d'alfabetització a persones migrades. A banda de continuar realitzant estudis sobre les actituds discriminatòries vers les persones migrades a la nostra societat, és cert que cal actuar per tal d'eradicar-la, doncs moltes persones pateixen situacions realment.

Tenint en compte la gran quantitat d'estudis realitzats sobre el racisme i la discriminació caldria que part d'aquest coneixement arribés al si de la societat per tal de poder canviar la seva interacció amb les persones migrades. Cal realitzar un treball de sensibilització profund i conscient per tal d'estendre un nou imaginari respecte la migració que no suposi actituds discriminatòries.

Valoració de la seqüència

Personalment valoro positivament la seqüència que es planteja en el Grau d'Antropologia Social i Cultural de la UAB per tal d'aprendre els conceptes bàsics de la recerca antropològica a partir de la pròpia experimentació. Com ja s'entreveu en les conclusions etnogràfiques, a partir de posar en pràctica la seqüència i experimentar-ne tota l'evolució és com considero que prenem consciència de què significa realitzar un simulacre d'investigació antropològica, qüestió imprescindible per absorbir, en la mesura del possible, tots els continguts necessaris per assolir aquesta formació inicial.

Per altre banda, tot i així, considero que durant el primer curs i el primer semestre del segon se'ns hauria d'informar molt més sobre què consisteix i la importància que té escollir un bon grup on realitzar l'observació participant per tal de desenvolupar el treball. Potser vaig ser jo, però no era massa conscient en què consistia la seqüència i la importància de la mateixa.

BIBLIOGRAFIA

Achebe, C (1975). "Una imagen de África: racismo en <El corazón de las tinieblas>, de Conrad". *Massachusetts Review*, nº 4 (18).

Cea d'Ancona, M.A (2002). "La mediación de las actitudes ante la inmigración: evaluación de los indicadores tradicionales de racismo". *Revista Española de Investigaciones Sociológicas (REIS)*, nº 99, pp. 87-112.

Cea d'Ancona, M.A (2005). "La exteriorización de la xenofobia". *Revista Española de Investigaciones Sociológicas (REIS)*, nº 112, pp. 197-230.

Cea d'Ancona, M.A (2007). "Inmigración, racismo y xenofobia en la España del nuevo contexto europeo". *OBERAXE, Observatorio Español del Racismo y la xenofobia*, Madrid.

Cea d'Ancona, M. A (2009). "La compleja detección del racismo y la xenofobia a través de su encuesta. Un paso adelante en su medición". *Revista Española de Investigaciones Sociológicas (REIS)*, nº125, pp. 13-45.

D'Appollonia, A. (2007). "Xenofobia y extremas derechas en Europa". A: *La extrema derecha en Europa desde 1945 a nuestros días*. Madrid: Tecnos, pp. 187-203.

Del Olmo, M (2005). "Prejuicios y estereotipos: un replanteamiento de su uso y utilidad como mecanismos sociales". *En-clave pedagógica*, 7 (2).

Escobar, A (1996). *La invención del Tercer Mundo: construcción y deconstrucción de desarrollo*. Santafé de Bogotá: Editorial Norma.

Fernández García, A.B (2014). *Xenofobia y racismo en Europa: un análisis de las actitudes hacia la inmigración*. Granada: Universidad de Granada.

García Borrego, I. (2005). "La construcción social de la inmigración: el papel de la universidad". A: *La condición del inmigrante*. Murcia: Universidad de Murcia.

Lucio-Villegas, E; Ochoa Palomo, C (2000). "Nosotros y nuestra visión de los otros. La interculturalidad y el desarrollo divergente." *Cuestiones pedagógicas*. Nº: 15, pp. 177-186.

López, L.E (2009). "Interculturalidad, educación y política en América Latina: perspectivas desde el Sur. Pistas para una investigación comprometida y dialogal."

Interculturalidad, educación y ciudadanía. Perspectivas latinoamericanas, La Paz, Bolivia, FUNPROEIB Andes/Plural Editores, 129-220.

López-Aranguren, E. (2005). *Problemas sociales. Desigualdad, pobreza, exclusión social*. Madrid: Biblioteca Nueva.

Llobera, J.R (1979). *Antropología política*. Barcelona: Anagrama.

Mateos Cortés, L.S (2010). *La migración transnacional del discurso intercultural: su incorporación, apropiación y resignificación por actores educativos en Veracruz, México*. Granada. Universidad de Granada. Mayo.

Martín Artiles, A, Molina, O., y Meardi, G (2013). "Incertidumbre socio-económica i actitudes hacia la inmigración en Europa". *Cuadernos de Relaciones Laborales*, 31, nº 1, pp. 167-194.

Ramos, L. V., Luis, E., Ochoa Palomo, C., Burgos Sánchez, M., Piqué Sánchez, N., Benítez Peral, M. J., ... & Wandelmer Gálvez, C. (1999). La educación intercultural desde la enseñanza universitaria. *Revista de enseñanza universitaria*, 14-15, pp. 101-110.

Todorov, T (2007). "La Conquista de América. El problema del otro". México: *Siglo XXI. Revista de Educación*, 7.

Zamora, J.A (2012). "Racismo, xenofobia, antisemitismo en el horizonte de los flujos migratorios". *Enfoques teóricos y teoría crítica. Centro de ciencias humanas y sociales (CSIC)*, 188, pp. 591-604.

WEBGRAFIA

Web de DIXIT, Centre de Documentació de Serveis socials de la Generalitat de Catalunya, on es troba "La immigració en xifres. Monogràfic del butlletí de la Secretaria d'Igualtat, Migracions i Ciutadania:

http://dixit.gencat.cat/ca/detalls/Article/immigracio_xifres_monografic_butlleti_dgi

Enllaç Web al "Pla per la Llengua i la Cohesió Social" de la Generalitat de Catalunya (2005): <https://www.upf.edu/unesco/temes/legislacio/pla.pdf>

Web de l'organització SOS Racisme: <http://www.sosracisme.org>

Enllaç Web de l'Estat del Racisme a Catalunya 2015 realitzat per SOS Racisme:

http://www.sosracisme.org/wp-content/uploads/2016/03/Informe2015_dossierpremsa.pdf

Web IDESCAT. Població estrangera per municipis a Catalunya (2015):

<http://www.idescat.cat/poblacioestrangera/?b=6>

Web INE. Estadístiques Migratòries 2015: <http://www.ine.es/prensa/np980.pdf>